

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

مؤلف: بدر بن محمد بن عبدالعزیز

المحمود رحمه الله

مترجم: پدرام اندایش

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//1

بسم الله الرحمن الرحيم

آماده‌سازی

شکر و ستایش برای الله،
پروردگار جهانیان است و صلوات و
سلام بر شریفترین پیامبران و رسولان
و بهترین بشری که از الله تعالی طلب
آمزش نموده است و کسی که قوی-
ترین مردم در صبر و دوری از

112 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

جاهلان بوده است و بیشترین صبر را در برابر آزار احمقان □ زورگو دارا بوده است و همچنین صلوات و سلام بر آل و تمامی اصحابش، اما بعد:

بر هیچ عاقل با بصیرتی که امور دور و اطراف خود را درک می‌کند، پوشیده نیست که در بین مسلمانان بغض و دشمنی وجود دارد، مسلمانانی که الله تعالی آنها را برادر نامیده است. برادران همیشه یکدیگر را دوست دارند و به یکدیگر الفت

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//3

می‌بخشند و به یکدیگر بغض نمی‌-
ورزند و یا به دلایل کوچک از
یکدیگر دوری نمی‌کنند، ولی آنها این
گونه دیده می‌شوند که با کوچکترین
سبب و بدیی با یکدیگر دشمنی می‌-
کنند و در بین آنها شکاف ایجاد می‌-
شود.

در هنگام وقوع بدی‌ها، عفو و
گذشت و صبر در برابر سفاهت و فرو

4// مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

بردن خشم در حد استطاعت رخت بر
می‌بندد و آن صورت نمی‌گیرد، مگر
از روی جهالت و بیشترین چیزی که
باقی می‌ماند، قساوتی است که بر قلب
سایه می‌افکند و قسم به الله آن
قساوت به وجود نمی‌آید، مگر از
روی سنگدلی. این گونه دیده می‌شود
که شخصی در نگرستن به برادرانش
مرتکب خطا می‌شود و این خطا همان
چیزی است که مؤمن از آن درد می‌-
کشد و جگرش می‌سوزد و قلبش به

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//5

گریه می‌افتد و تأسف می‌خورد، ولی با این وجود می‌شنویم که مسلمانی برادر دینی خودش را ترک کرده است و این به سبب نگرشی است که شخص ترک کننده دچار آن شده است و جدا شدن از راه درست می‌باشد. امروزه بسیاری از مسلمانان را می‌یابیم که روزهای متوالی و زمانهای طولانی از برادر خودشان دوری می‌-

116 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

کنند و این در حالی است که الله جل و علا با به وجود آوردن محبت و الفت و برادری بین مسلمانان بر آنها منت نهاده است. الله تعالی می‌فرماید:

﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ
أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ
بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾^(۱) (و نعمت الله بر شما
را یاد کنید که دشمن [یکدیگر] بودید
و [الله تعالی] بین قلبهای شما الفت

---

(1) آل عمران (103).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//7

برقرار نمود و به سبب نعمت او برادر

شدید). همچنین الله تعالی می‌فرماید:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ

أَخْوَيْكُمْ﴾^(۱) (فقط مؤمنان برادر

هستند، پس بین برادرانتان اصلاح

برقرار نمایید). پیامبر ﷺ می‌فرماید:

«المسلم أخو المسلم..»^(۲) (مسلمان

---

(1) الحجرات (10) .

(2) متفق علیه أخرجه البخاری فی کتاب

8// مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

برادر مسلمان است...) و شاعر ه ی -

گوید:

جهل ذو عرض لا یستراد له

والحلم آونة فی الناس معدو

=

الجمعة باب الطیب للجمعة برقم

(2442)(227/6) ومسلم فی کتاب البر

والصلة والآداب باب تحریم ظلم المسلم

وخذله واحتقاره وذمه وعرضه وماله برقم

(6706)(10/8).

(1) هذا البيت لعلقمة بن عبدة الفحل؛

=

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//9

بیشترین امری که مردم را از عفو کردن، صبر نمودن و دور کردن غضب منع می‌کند، این است که آنها اعتقاد دارند که اگر سکوت کنند دچار ذلت شده‌اند و به آنها اهانت شده

=

انظر: دیوانه (8/1)، و خزانه الأدب

(317/11)، والمفضلیات (401)

البیت رقم (36).

10 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

است و این امر دلیلی بر ضعف آنان است، ولی تمامی این موارد از حيله- های شیطان رانده شده می‌باشد و در حالی که از [الله] رحمن و رحیم کمک می‌جویم، می‌گوییم: ای برادر عزیز! بدان که تو با گذشت و بخشیدنت غیر خود را را به لرزه در می‌آوری و فرو بردنِ خشم تو را در دنیا و آخرت بالا می‌برد و متانت و استواری تو را می‌افزاید. باید دانست که پهلوان کسی نیست که خوب کشتی بگیرد، بلکه

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//11

پهلوان کسی است که خودش را در
زمان خشمگینی کنترل کند.

ای برادر عزیز! شکی نیست که
این دو خصلت را الله تعالی و
فرستاده‌اش دوست می‌دارند:

[پیامبر ﷺ به اشج عبدالقیس فرمود:]

«إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ الْحِلْمُ

وَالْأَنَاةُ» (در تو دو خصلت وجود دارد

که الله و رسولش آن دو را دوست

12 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

دارند: عقل و صبور بودن (عجله نداشتن))^(۱) .

ای برادر! آیا دوست نداری که
الله تعالی گناهت را ببخشد و خطیئت
را محو نماید: ﴿وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا

---

(1) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان باب

الأمر بالإيمان بالله ورسوله وشرائع

الدين والدعاء إليه

برقم (126)(1/36).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها // 13

تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ﴿١﴾ (و عفو نمایند و گذشت نمایند، آیا دوست ندارید که الله شما را بیه امرزد؟) از الله تعالی درخواست می‌نمایم که آن را زبان حال و مقال ما قرار دهد! ای برادر! این سخن الله تعالی را بی‌ماد آور می‌شوم که در آن صفات پرهیزگاران را بی‌مان فرموده است: ﴿وَالْكَاطِمِينَ

14 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَ ﴿١﴾ (و خشم خود را فرو
می‌برند و مردم را عفو می‌نماید و الله
نیکوکاران را دوست
می‌دارد). همچنين می‌فرماید: ﴿وَلَمَنْ
صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ
الْأُمُورِ﴾ ﴿٢﴾ (و کسی که صبر نماید و
عفو کند، آن از امور بزرگ است) و

---

(1) آل عمران (134).

(2) الشوری (43).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//15

آیات بسیار دیگری که در این زمینه
وجود دارد.

نی لأعفو عن ذنوبٍ کثیرهٗ

وفی دونها قطع الحبيب المواصل

حلم عن ذی الذنب حتی کأنی

جهلت الذی یأتی ولسه

شخص باهوش و عاقل کسی

است که تیزبین است ولی خود را به

غفلت می‌زند، همان گونه که امام

شافعی رحمه الله گفته است، بدان

برادر عزیزم! هر انسانی در معرض

---

(1) الآداب الشرعیة (1 / 311)، وغذاء

الألباب شرح منظومة الآداب (1 / 205).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//17

آزار دیگران قرار می‌گیرد، گاهی با
عمل و گاهی با سخن و گاهی به
اشکال دیگر، وقتی بهترین بشر و
سراسر مخلوقات را
می‌بینیم که چگونه در برابر آزاری که
به وی می‌رسد، رفتار می‌کند، پس
چگونه خواهد بود برای کسی که
مقامش از او پایین‌تر است، گفته شده
است:

ترج شیئاً خالصاً نفعه

فالغیث لا یخلو من الغشا

امری که معلوم است لیدن است
که از حقوق برادری این است که در
برابر لغزش برادر، چشم پوشی
صورت گیرد و معذرت خواهی او
قبول شود. ابن مفلح رحمه الله گفته

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//19

است:

«از حقوقی که مسلمان بر

مسلمان دارد، این است: زشتی او را

بیوشاند و از لغزش او درگذرد و بر

گریه‌ی او مهربانی [و دلسوزی کند] و

سقوط او را جبران کند و معذرت او

را بپذیرد...»^(۱).

این از حقوق مسلمان بر

---

(1) الآداب الشرعية (1/305).

20 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

مسلمان است، پس حقوق برادر بر برادر چه می‌باشد.

شیخ علامه عبد‌الغزیز بن باز رحمه الله گفته است: «عفو کردن، مستحب است و اگر انسان مصلحت دید می‌تواند حقش را بگیرد»^(۱).

مؤا

---

(1) من فوائدہ وتعلیقاتہ علی ریاض

الصالحین مشافهة.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//21

ف:

شعبا

ن

142

0 هـ -

ق

فصل: عفو نمودن بالاترین مراتب اخلاق است و باعث والا شدن اخلاق می‌گردد.

عده‌ی زیادی از مردم در این -
باره اشتباه می‌کنند و عفو نمودن و
جبران ننمودن آزار را از اخلاق والا و
بالاترین آن و برترین آن بلکه
والا ترین آن نمی‌دانند و این در حالی
است که عفو نمودن از اخلاق نیکو
می‌باشد و شکی در آن وجود ندارد.
در اینجا است که تعداد زیادی از

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//23

پیشینیان آن را از خلاق نیکو می‌دانند، از آنها سخن حسن بصری رحمه الله است که گفته است: «اخلاق نیکو: جوانمردی، بخشش و تحمل کردن است». از ابن مبارک به ثبت رسیده است که گفته است: «آن خوشرویی، بخشش نیک و دست کشیدن از آزار است»^(۱). امام أحمد

---

(1) أخرجه الترمذی کتاب البر والصله

24 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

بن حنبل رحمه الله گفته است:
«اخلاق نیکو آن است که آنچه از
مردم [به شخص] می‌رسد را تحمل
نماید»^(۱). یکی از اهل علم گفته است:
«اخلاق نیکو، فرو بردن خشم به

=

باب ماجاء فی حسن الخلق

(363/4) برقم (2005) عنه رحمه

الله بسند حسن.

(1) أخرجه البيهقي في الشعب (8081)

والألبنانی فی الترغیب (1218).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//25

خاطر الله تعالی و گشاده‌رویی و
بشاش بودن است، مگر برای
بدعتگذار یا گمراه و [همچنین] عفو
نمودن کسانی که لغزش می‌کنند، مگر
آن که نیت ادب کردن آنها باشد...»،
این سخن پیامبر علیه الصلاة و السلام
قبل از تمامی موارد یاد شده، شاهی
بر این امر می‌باشد: «يَا عُقْبَةُ، أَلَا
أُخْبِرُكَ بِأَفْضَلِ أَخْلَاقِ أَهْلِ الدُّنْيَا،

وَأَهْلِ الْآخِرَةِ؟ تَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ،
وَتُعْطَى مَنْ حَرَمَكَ، وَتَعْفُو عَمَّنْ
ظَلَمَكَ»^(۱) (ای عقبه! آیا تو را از

---

(1) أخرجه أحمد (17467) و (1789)

، والحاكم 161/4 ، والبغوی

(3443) والطبرانی الكبير من حديث

عقبه بن عامر رضي الله عنه ،

والحديث جاء عند أحمد بإسنادين

أحدهما جيد ، وقال الهيثمي في

الزوائد 188/8: أحد إسنادي رجال

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//27

برترین اخلاق اهل دنیا و آخرت
باخبر نکنم؟ کسی که با تو صله رحم

=

أحمد ثقات ، ومراده طریق ابن
عیاش عن أسید بن عبد الرحمن عن
فروء عن مجاهد عن عقبه رضی الله
عنه ، وجاءت للحديث شواهد
تعضده أيضا من حديث علي ومن
حديث عباده وكعب بن عجزه
وغيرهم.

28 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

را قطع نموده است، با او صلّه رحم
نمایی، کسی که به تو را محروم می‌کند
به او عطا نمایی و کسی که به تو ظلم
کرده است را عفو کنی) پیامبر علیه
الصلاة والسلام به صراحت آن را بیان
داشته است و فرموده است: «أبا هريرة
عليك بحسن الخلق» (ابوهریره بر
توست که اخلاق نیکو داشته باشی)
گفتم: اخلاق نیکو چیست؟ فرمود:

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//29

«تصل من قطعک وتعفو عنک ظلمک
وتعطى من حرمک»^(۱) (کسی که با تو
صله رحم را قطع نموده است، با او

---

(1) أخرجه البيهقي في الشعب وفيه
انقطاع بين الحسن وأبي هريرة رضي
الله عنه ، قال العراقي في الإحياء
1758/2 : أنه من رواية الحسن عن
أبي هريرة ولم يسمع منه . أ.هـ -
والحديث السابق يشهد له فهو حسن .

30 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

صله رحم کنی و کسی که به تو ظلم کرده است را عفو کنی و کسی که به تو را محروم می‌کند به او عطا کنی).

به هم‌بین دلیل پیدامبر صلی الله علیه و آله فرد خشمگین را امر می‌فرماید که از اخلاق نیکو بهره‌مند شود و به هم‌بین دلیل متذکر می‌شود که بیشترین مردمی که داخل بهشت می‌شوند و دارای سنگین‌ترین کفه‌ی ترازو در روز قیامت هستند، همین افراد می‌باشند و آن سبب تقرب به پیدامبران و

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//31

نزدیک شدن به آنها می‌شود.

الله تعالی می‌فرماید: ﴿ادْفَعُ بِأَلَّتِي

هِيَ أَحْسَنُ﴾^(۱) (به نیکوترین شکل

[بدی] را دفع کن!) ابن عباس رضی

الله عنهما درباره‌ی این آیه گفته است:

صبر در هنگام خشم و عفو نمودن از

بدیها می‌باشد و کسانی که این گونه

رفتار می‌کنند، الله [تعالی] آنها را حفظ

---

(1) المؤمنون (96) .

32 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

می‌کند و دشمن آنها را در برابر آنها
فروتن می‌نماید^(۱).

---

(1) أخرجه البخاری معلقاً (4441)
ووصله الطبری فی تفسیره 30544/11،
والبيهقي في الكبرى (كتاب النكاح)
45/7 وأورده في الدرر المنثور 327/7،
وذكره البغوي في تفسیره 102/4 ، وذكره
على بن أبي طلحه في صحيفته (439) ،
والصواب أنه مرسل لأن على ابن أبي
طلحه لم يسمع من ابن عباس ولم يدركه
=

=

، قال دحیم : لم یسمع التفسیر من ابن عباس . وقال ابن حبان فی الثقات: روی عن ابن عباس ولم یره انتهى.. وفیه کلام یسیر لا یضر ، وقال بعض أهل العم أخذه عن طریق الوجداء ولكن الأثر فیہ علل أخرى:

أ- أن فی سنده عبد الله بن صالح الجهنی کاتب اللیث ، قال فیہ الإمام أحمد : کان أول أمره متمسکاً ثم

=

فسد فی آخره ، و لیس هو بشیء ،
و کان یذمه و یکرهه ، و قال النسائی
فیہ : لیس بثقة . و قال الحاکم أبو
أحمد : ذاهب الحدیث ، و قال بن
حبان : منکر جداً ، یروی عن
الأثبات ما لیس من حدیث الثقات ،
قال الحافظ فی التقریب 3399/2 :
صدوق کثیر الغلط ، ثبت فی کتابه ،
و كانت فیہ غفلة .

ب- و فیہ ایضا معاویة بن صالح

فصل: مزاج بودن دوری کردن از

مسلمان

کسی که عاقبتِ دوری نمودن از
مسلمان و روی برگرداندن از وی را
بداند و بداند چه ترساندن و وعید
به این امر داده شده است، از وقوع

=

الحضرمی قال فی التقریب 6786/1

: صدوق له أوهام.

36 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

این عمل خواهد ترسید و آن را ترک خواهد نمود و شایسته کسی که به الله تعالی و آخرت ایمان دارد این است در برابر سخن کوچکی که او را ناراحت می‌کند، از برادرش دوری نکند یا بر او بغض ننماید، این امر باعث می‌شود که شیطان در سر و قلب او بدمد و آن را سرشار از بد دلی و حسادت و کینه نماید. پیامبر ﷺ

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//37

فرموده است: «لا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاث..»^(۱) (برای

---

(1) متفق عليه. أخرجه البخاري في كتاب الاستئذان باب السلام للمعرفة وغير المعرفة برقم (5883)(5/2302) وأخرجه مسلم في كتاب البر والصله باب تحريم الهجر فوق ثلاث بلا عذر شرعي برقم (2560)(4/1984) .

38 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

مسلمان حلال نیست که بیشتر از سه [روز] با برادرش قهر باشد (...). و همچنین علیه الصلاة والسلام فرموده است: «فإن هجره فوق ثلاث فمات دخل النار»^(۱) (کسی که بیشتر از سه

---

(1) أخرجه أبو داود (4914) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه بإسناد صحيح ، رجاله كلهم ثقات ، قال المنذرى فى الترغيب 3/4006 رواه أبو داود والنسائى بإسناد على

==

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//39

روز [با برادرش] قهر کند و بمیرد وارد
آتش جهنم می‌شود) و در بعضی از
آثار آمده است که آن دو همزمان،
هرگز در بهشت یکجا جمع نمی‌شوند.
پناه بر الله.

=

شرط البخاری و مسلم ، وقال العراقي
فی الإحياء 2086/1 رواه أبو داوود
بإسناد صحيح.

پیامبر ﷺ فرموده است: «لا

تقاطعوا ولا تدابروا ولا تباغضوا ولا

تحاسدوا وكونوا عباد الله إخواناً..»^(۱)

قط

صله رحم نکنید و به یکدیگر پشت

---

(1) أخرجه مسلم في كتاب البر والصله

والآداب باب تحريم الظن

والتجسس والتنافس والتناجش

ونحوها برقم (2563)(4/1985)

وأخرج نحوه البخاري بزيادة ونقص.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//41

نکنید و بر یکدیگر بغض ننمایید و به
یکدیگر حسادت نکنید و به شکلی
برادر گونه بندگان الله باشید!...

امام مالک رحمه الله گفته است:

«نمی‌پندارم که تدابیر(به یکدیگر پشت
نمودن) چیزی غیر از روی برگرداندن
از مسلمان و برگرداندن صورت از
وی باشد»^(۱).

---

(1) الموطأ 2/326.

42 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

ابن رجب رحمه الله درباره‌ی این حدیث با کلامی زیبا گفته است:
«مسلمانان از بغض نمودن به یکدیگر برای غیر الله و فقط برای هوای نفسشان، نهی شده‌اند؛ زیرا مسلمانان را الله [تعالی] برادر قرار داده است و برادران در بین خود به یکدیگر محبت و مهربانی می‌کنند و به یکدیگر بغض نمی‌ورزند. پی‌امبر ﷺ فرموده است:
«والذی نفسی بیده لا تدخلوا الجنة حتی تؤمنوا، ولا تؤمنوا حتی تحابوا،

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//43

أولاً أدلكم على شيء إذا فعلتموه
تحاببتهم، أفشوا السلام بينكم» (قسم به
کسی که جان من در دست اوست،
داخل بهشت نمی‌شوید تا آن که ایمان
بیاورید و ایمان نمی‌آورید تا آن که
یکدیگر را دوست بدارید. آیاه ی -
خواهید شما را به امری راهنمایی کنم
که توسط آن یکدیگر را دوست داشته
باشید؟ بین خودتان سلام دادن را

انتشار دهی د) رواه مسلم، همانا الله
[تعالی] به وجود آمدن دشمنی و بغض
را بین مسلمانان حرام فرموده است،
همان گونه که الله تعالی می فرماید:
﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ
الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ﴾^(۱) (شیطان با شراب و قمار
فقط می خواهد تا بین شما دشمنی و
کینه ایجاد کند). همچنین الله تعالی با

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//45

ایجاد الفت در بین قلبهای آنان بر آنها
منت نهاده است، همان گونه که الله
تعالی می‌فرماید: ﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ
قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾¹ (و
نعمت الله [تعالی] را یاد کنید که دشمن
بودید و او بین قلبهای شما الفت ایجاد
فرمود و به سبب نعمت وی برادر

---

¹ - آل عمران (103)

46 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

شدید). به همین دلیل خبر چینی و دو بهم‌زنی که باعث ایجاد دشمنی و بغض می‌باشد، حرام است و اجازه داده شده است که برای اصلاح نمودن ارتباط بین مردم دروغ گفته شود»^(۱).

پس چه عجیب است:

جر مسلم فینا أخاه

سنیناً لا یمد له یمین

---

(1) جامع العوم والحکم ص 329

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//47

بجره لأجل حطام دنیا

أيهجره على نُف اللعين

برادر عزیزم! خشم آتشی است
که شیطان در قلب تو قرار می‌دهد و
یاد [الله] رحمن و پناه بردن از شیطان
به او، آن را خاموش می‌کند. ای
برادرم! برای شیطانی راهی بر خودت
باقی نگذار! تا آن که نسبت به برادرت
گمان بد داشته باشی و بغض نسبت به

او تو را از او دور نماید.

***

فصل: مسن الظن (گمان نیکو

داشتن):

شایسته توست ای برادر عزیز!

با برادرت نیکوترین رفتار را داشته

باشی به همین دلیل دین از گمان بد

بردن، نهی نموده است و از آن برحذر

داشته است، تا آنجا که حتی از

سبب‌هایی که به آن سوق می‌دهد نیز

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//49

نهی شده است. نهی نموده است که دو نفر نزد شخص سومی درگوشی صحبت کنند تا آن که او دچار بدبینی نشود و از آنها غمگین نگردد. پیامبر ﷺ فرموده است: «إياكم والظن، فإن الظن أكذب الحديث..»^(۱) (شما را

---

(1) متفق عليه. أخرجه البخاری فی کتاب الآداب باب ما ینهی عن التحاسد والتدابیر برقم (5717)(5/2253)

از گمان بردن نهی می‌کنم، زیرا گمان
دروغترین سخن است...). الله تعالى
می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ
إِثْمٌ﴾^(۱) (ای کسانی که ایمان آورده-

ومسلم فى كتاب البر والصله
والآداب باب تحريم الظن والتجسس
والتنافس والتناجش ونحوها برقم
(2563)(4/1985).

(1) الحجرات (12).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//51

ایدا! از گمان زیاد خودداری کنید! زیرا بعضی از گمانها، گناه می‌باشند).
إسحاق بن إبراهيم رحمه الله گفته است: «از أبو عبد الله، یعنی امام أحمد درباره‌ی این حدیث سوال نمودم: «إذا بلغك عن أخيك شيء فاحمله على أحسنه حتى لا تجد له محملاً» (اگر از برادرت چیزی به تو رسد، آن را به نیکوترین شکل احتمال بده تا آن که

52 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

برای او کینه‌ای به دل نداشته باشد (ی
که معنای آن چیست؟ أبو عبد الله
گفت: یعنی برای او عذر بیه‌آوری و
بگویی شاید این گونه باشد، شاید آن
گونه باشد»^(۱). همچنین پیامبر ﷺ
فرموده است: «حسن الظن من حسن
العبادة»^(۲) (گمان نیکو از نیکوترین

---

(1) الآداب الشرعية والمنح المرعية
(318/1).

(2) أخرجه الإمام أحمد (7615)،

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//53

=

(7693) / (8962) ، (9969) ،

وَأَبُو دَاوُدَ (4316) وَالتِّرْمِذِيُّ

(3533) وَحَسَنَهُ ، وَابْنُ حِيَّانَ

(631) وَالحَاكِمَ 7678/5 وَصَحَّحَهُ

عَلَى شَرَطِ مُسْلِمٍ وَوَأَفَقَهُ الذَّهَبِيُّ وَفِيهِ

سَمْرَةُ بْنُ نَهَارٍ لَيْسَ مِنْ رِجَالِ مُسْلِمٍ

ثُمَّ رَوَاهُ أَيْضاً 7731/5 وَصَحَّحَهُ

وَتَعَقَّبَهُ الذَّهَبِيُّ بِضَعْفِ صَدَقَةِ بَنِي

مُوسَى وَأَخْرَجَهُ أَيْضاً الْقِضَاعِيُّ فِي

=

مسند الشہاب (973) و عبد الحمید
فی مسندہ (1425) ، و اسنادہ حسن
ان شاء اللہ تعالیٰ ، و قد اعل بمہناً بن
عبد الحمید و تجهیل ابو حاتم لہ
و مہناً ہذا قد وثقہ ابو داوود و ابن
حبان و قال فیہ الذہبی ثقہ ، و کذا
قال الحافظ فی التقریب ، و قد توبع
ایضاً ، فقد تابعہ علیہ عفان بن مسلم
، و بہز بن اسد ، و عبد الرحمن بن
مہدی و غیرہم ، کما عند أحمد

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//55

=

وغيره .وفى سنده سمير بن نهار
ويقال شتير بن نهار ذكره ابن حبان
فى الثقات 2/1675 ، وذكره
البخارى فى الكبير 4/201 ، وابن
أبى حاتم فى الجرح والتعديل
2/234 ، ولم يذكر فيه جرحا ولا
تعديلا ، وقال فيه أبو نضره : كان من
أوائل من قص فى هذا المسجد ،
وقال الحافظ فى التقریب 1/645 :

=

صدوق من الثالثة ، وقال الذهبى فى
الميزان 234/2: نكره . وقد روى
عنه محمد بن واسع وأبو نضره وهما
ثقتان فىكون ذلك توثيقا أيضا منهما
وأبو نضره من أهل بلده ، فقد قال
فيه كما تقدم : كان من أوائل من
قص فى هذا المسجد ، فىكون تذكىة
له وهو أعلم به من غيره ، وقد حسن
حديثه البوصيرى وكذلك الترمذى
وصحح حديثه الحاكم ووافقه الذهبى

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//57

عبادات است). ابن جوزی رحمه الله گفته است: «هرگاه درباره‌ی مسلمانی چیزی بر [فکر یا قلب] تو خطور کرد،

=

، وقد رمز له السيوطي له الصحة ،
فيكون حديثه حسن ، وقد ذكر في
الكنز 848/3 شاهداً له من حديث
أنس أخرجه بن عدي في الكمال
والخطيب في تاريخ بغداد.

شایسته است که همدارا با او را [در خودت] افزایش بدهی و برای او دعای خیر نمایی، این باعث می‌شود که شیطان را خشمگین کنی و او را از خودت دور کنی.»

***

فصل: پذیرفتن معذرت خواهی

دیگران

برتوست ای برادر عزیزم که معذرت خواهی برادرت وقتی از تو

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//59

پوزش می‌خواهد را بپذیری و آنچه او می‌گوید را تصدیق نمایی. عمر رضی الله عنه گفته است: «برادرت را وقتی دارای عذری است، ملامت نکن!»^(۱)، حسن بن علی رضی الله عنهما گفته است: «اگر مردی در این گوشم به من ناسزا بگوید و در دیگری از من پوزش

---

(1) الآداب الشرعية والمنح المرعية

بخواهد معذرت خواهی او را قبول
می‌کنم»^(۱).

شاعر می‌گوید:

قيل لي قد أساء إليك فلان

وقعود الفتى على الضيم عار

قلت قد جاءنا فأحدث عذراً

ودية الذنب عندنا الاعتذار^(۲)

---

(1) نفس المرجع السابق.

(2) الآداب الشرعية (1 / 319).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//61

از ابا موسی هارون بن عبد الله
روایت شده است که نزد مردی رفته
بود که او را دشنام می‌داد، تا بلکه
معذرت خواهی هارون را بپذیرد و از
نزد وی خارج نشد و تا آنجا که درب
را بر روی او شکست. چه عجیب
است صبر و بردباری آنها و پاک بودن
قلبشان. ای برادرم!

اقبل معاذیر من یأتیک معتذراً

إن بر عندک فیما قال أو فجرا

فقد أطاعک من یرضیک ظاهره

وقد عصاک من یعصیک مستتراً^(۱)

أحنف بن قیس رحمه الله گفته

است: «اگر معذرت خواهنده‌ای از تو

معذرت خواست با گشاده رویی با او

برخورد کن!»^(۲)، در بعضی از آثار

---

(1) الآداب الشرعیة (1 / 319).

(2) نفس المرجع السابق.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//63

مطلبی آمده است که ترس ایجاد کرده و از این بر حذر می‌دارد که کسی معذرت خواهی شخصی دیگر را قبول نکند، پیامبر ﷺ فرموده است: «من اعتذر إليه أخوه فلم يقبل عذره كان عليه كصاحب مكس»^(۱) (کسی که

---

(1) أخرجه أبو داود في المراسيل (521)

وابن ماجه (3718) ، وابن حبان في

روضة العقلاء (183) وأبو نعيم في

معرفة الصحابة جـ - (ق 140/أ)
والطبرانی فی الكبير 275/2 ،
2756 والبغوی فی معجم الصحابة
ق 39 / ب ، وفی سنده غبن جریح
وهو مدلس ، وقد عنعنه وفیه أيضا
جوذان وهو مختل فی صحبته ،
ورجح جمع من أهل العلم وهو
الأقرب أنه لا صحبة له ، قال أبو
حاتم : لیست له صحبة وهو مجهول
، وقد ذكره ابن حبان فی ثقات

التابعین ، ولكنه أيضا ذكره في كتاب
الصحابة ورجح أبو داود إرساله
فرواه في المراسيل وقال البوصيري
في الزوائد 209/7 : رجاله ثقات
إلا أنه مرسل..) وقد جاءت للحديث
شواهد تعضده وتقويه ، فقد جاء له
شاهد عند الطبراني في الأوسط
8644/8 ، من حديث جابر وفيه
إبراهيم بن أعين وهو ضعيف ، وقد

رواه أيضا من حديث جابر بلفظ :
من اتصل إليه فلم يقبل لم يرد على
الحوض) وفيه على بن قتيبة وهو
ضعيف من حديث جابر ، وجاء له
شاهد من حديث أبي هريرة عند
الحاكم 154/4 بلفظ «من أتاه أخوه
متنصلا فليقبل ذلك محقا أو مبطلا ،
فإن لم يفعل لم يرد على الحوض».
وفي سننه سويد أبو حاتم وهو
ضعيف ، وقد قال البوصيري في

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//67

=

الزوائد 7209/7: ... وقد روى هذا
الحديث عن جماعة من الصحابة
منهم جودان عند أبي داوود وابن
ماجة رواه الطبراني والحاكم وصححه
من حديث أبي هريرة ، ورواه
الطبراني وغيره من حديث عائشة
وابن عباس) ، قلت وقد عزی فی
الکنز 7031/3 ، حدیث عائشة لأبو
الشیخ وذكر له شاهد من حدیث

=

68 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

برادرش از او معذرت بخواهد و او
معذرت خواهی او را قبول نکند به
مانند کسی است که به زور از مردم
باج می‌گیرد).

***

=

علی عزاه لأبی نعیم ، فالحدیث
حسن بشواهدده.

فصل: انگیزه ایجاد کردن برای عفو نمودن و بردبار بودن در برابر دیگران

شایسته‌ی هر عفو کننده‌ی لغزش
و قبول کننده‌ی معذرت خواهی است
که آن را برای پاداش گرفتن از الله
تعالی انجام دهد، در این باره
فضیلت‌های بزرگی ذکر شده است که از
آنها این سخن الله تعالی می‌باشد که

صفات پرهیزگاران را معرفی می‌کند -
فرماید: ﴿وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ
عَنِ النَّاسِ﴾^(۱) (و فروبرندگان خشم و
عفوکنندگان مردم می‌باشند) فرو بردن
خشم به معنای پنهان کردن خشم و
عدم آشکار نمودن آن می‌باشد و گفته
می‌شود: «خشمش را فرو برد» که آن
به معنای آن است که در مقابل آن
ساکت شد و آن را آشکار ننمود. در

---

(1) آل عمران (134) .

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//71

قاموس آمده است: «كظم غيظه
يكظمه»: آن [خشم] را رد کرد و
زندانی نمود... ابن کثیر رحمه الله در
تفسیر این آیه گفته است: وقتی خشم
به سراغ آنها می‌آید، آن را فرو می‌-
گیرند، به معنای آن که آن راهی -
پوشانند و کسی متوجهی آن نمی‌شود
و از بدیی که به آنها شده است، عفو
می‌نمایند. الله سبحانه می‌فرماید:

﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾^(۱) (و

وقتی خشمگین می‌شوند آنها گذشت

می‌کنند). همچنان بین الله سبحانه و هی -

فرماید: ﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ

لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾^(۲) (و کسی که صبر

نماید و عفو نماید آن از امور بزرگ

است) در این باره آیات زیادی وجود

دارد و پیامبر ﷺ فرموده است: «ما

---

(1) الشوری (37) .

(2) الشوری (43) .

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//73

نقصت صدقةً من مال، وما زاد الله
عبداً بعفو إلا زاده عزاء، وما تواضع
أحد لله، إلا رفعه الله»^(۱) (صدقه مال را
کم نمی‌کند و الله عفو نمودن برای
بنده‌ای چیزی را زیاد نمی‌کند، مگر آن
که عزت [او را افزایش می‌دهد] و

---

(1) رواه مسلم فی کتاب البر والصله
والآداب باب استحباب العفو والتواضع
برقم (2588)(4/2001).

کسی برای [رضایت] الله [تعالی] فروتنی نمی‌کند، مگر آن که الله او را بالا می‌برد). پیامبر ﷺ به أشج بن قیس رضی الله عنه فرموده است: «إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يَحِبُّهُمَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ، الْحِلْمُ وَالْأَنَاةُ»^(۱) (در تو دو خصلت وجود دارد که الله و فرستاده‌اش آنها را دوست دارند: عقل و عدم عجله نمودن). این امر از ماجرای سعد بن

---

(1) تقدم.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//75

مالک رضی الله عنه نیز معلوم می‌شود، آنجا که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «يَطْلَعُ عَلَيْكُمْ الْآنَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ» (مردی از اهل بهشت حالا بر شما نملی‌ان می‌شود)، در همین هنگام مردی از انصار نمایان شد، به علت وضویش ریشش تمیز بود و دمپاهی‌هایش به دست چپش آویزان بود. وقتی فردای آن روز شد، پیامبر صلی الله علیه و آله مثل آن را گفت

و آن مرد مثل دفعه‌ی اول نمایان شد و وقتی روز سوم رسید پیامبر دوباره مثل آن را فرمود. آن مرد مثل حالت اول نمایان شد. وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله ایستاد عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهما به دنبال آن [مرد] رفت و به آن مرد گفت: «من با پدرم نزاع کردم و قسم خوردم که سه [روز] به نزد وی نمی‌روم»، اگر اجازه دهی نزد تو بیایم و در کنار تو باشم تا عملی را که انجام داده‌ای را ببینم؟ گفت: بله.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//77

انس رضی الله عنه راوی حدیث گفته است:
عبدالله رضی الله عنه این گونه سخن گفت که با
او سه شب را صبح نمی‌د و هرگز
نمی‌د که قسمتی از شب را نماز
بخواند، مگر آن که او دائما غلت می-
خورد و الله عز وجل را یاد می‌نمود و تکبیر
می‌گفت، تا آن که وقت نماز صبح
می‌رسید. عبدالله گفت: این تنها خیری
بود که از او شنیدم. وقتی سه شب

78 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

تمام شد و خواستم تا عمل نمودن او را تحقیر کنم، گفتم: ای بنده‌ی الله! بین من و بین پدرم نزاعی وجود ندارد و ترک گفتنی نمی‌باشد، ولی از رسول الله ﷺ سه بار شنیدم که می‌فرمود: حالا مردی بر شما از اهل بهشت نملیان می‌شود و تو سه بار [نزد ما] نملیان شدی و تصمیم گرفتم تا نزد تو بمانم و به علمت بنگرم و به تو اقتدا کنم، [ولی] از تو عمل بزرگی نلیدم، چه چیزی به تو رسیده است که رسول

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//79

الله ﷺ [درباره‌ی تو] این چنین فرمود؟
این چیز نیست، مگر آن که تو
دید و وقتی روی برگرداندم مرا
صدا زد. گفت: آن چیز است که تو
دید. جز به این دلیل نمی‌باشد که
برای احدی از مسلمانان در درونم
خیانت و حسادتی برای آنچه الله
[تعالی] از خیر به آنها داده است،

نداشته‌ام.^(۱) در هنگامی که سوال شد:

---

(1) أخرجه أحمد (12703) والنسائی
فی اليوم واللیلة (869) ، والبغوی
فی السنة 112/13-114، والبیهقی
فی الشعب (6607) والأصبهانی فی
الترغیب (2247) والبزار وغيرهم،
والحدیث إسناده صحیح علی شرط
الشیخین كما عند أحمد والنسائی من
طریق معمر عن الزهری عن أنس
رضی الله عنه، قال الهیثمی فی

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//81

کدام یک از انسانها برتر هستند؟
پیامبر ﷺ فرمود: «کل مخموم القلب،
صدوق اللسان» (تمامی کسانی که
دارای قلب مخموم و زبان بس یار

=

المجمع 78/8، رواه أحمد والبزار
بنحوه ورجال أحمد رجال الصحيح،
وكذلك أحد إسنادي البزار، إلا أن
السياق لابن لهيعة).

راستگو هستند). گفتند: زبان بس یار
راستگو راه‌ی شناسیم، امام قلب
مخموم چیست؟ فرمود: «هو التقی
النقی لا إثم فیه ولا بغی ولا حسد»
(آن [قلبی] پرهیزگار و پاک است که
در آن گناه و ستم و حسادت وجود
ندارد)^(۱)، مخموم: به معنای نظیف

---

(1) أخرجه البيهقی فی الشعب (4216)

وابن ماجه (4216) والخرائطی فی

مساوی الأخلاق (772) وغیرهم

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//83

است و از «خم یخم» می‌باشد، «من خم البیت» به معنای کسی است که خانه را تمیز می‌کند. همچنین سیوطی رحمه الله آورده است که پیامبر ﷺ فرمود: «ارحموا تُرحموا، واغفروا یُغفر

=

وإسناده جيد وقد صححه البوصیری
فی الزوائد.

لکم»^(۱) (رحم کنید تا رحمت شامل حال شما شود و عفو نمایید تا مورد عفو قرار بگیرید د). آنچه که معلوم

---

(1) أخرجه أحمد (6549)، والحمیدی فی المنتخب (320) والبخاری فی الأدب المفرد (380) وإسناده جيد رجاله رجال الصحيح غیر حبان بن زید ولا بأس به، وفی سند البخاری ضعف، فیغنی عنه سند الإمام أحمد والحمیدی.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//85

است، عفو و وجود ندارد مگر در هنگام قدرت داشتن [بر مجازات یا انتقام]. کسی که به او بدی شود و آزار داده شود و قادر نباشد تا حق خود را بگیرد، این عفو نمودن نامیده نمی‌شود، بلکه ناتوانی نامیده می‌شود؛ زیرا او این امر را بدون خواست خود انجام می‌دهد. از شیخ علامه بن باز رحمه الله درباره‌ی آن سوال شد و او گفت:

پیامبر ﷺ می‌فرماید: «من كظم غيضاً وهو قادر على أن ينفذه دعاه الله على رؤوس الخلائق حتى يخيره أى الحور شاء»^(۱) (کسی که خشم خود را فرو ببرد و این در حالی باشد که می‌تواند

---

(1) أخرجه أحمد وأبو داود والترمذی (209) وابن ماجه (4186) والبيهقى فى الشعب (6149) وسنده جيد من طريق عبد الرحيم بن ميمون عن سهل بن معاذ عن أبيه.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//87

[حکم خود را] اجرا نماید، الله [تعالی] بر سر مخلوقات او را صدا می‌زند و به او حق انتخاب می‌دهد که هر حوری را که خواست انتخاب کند). آیا بعد از این سخنان ای برادرم! آیا باز هم قلبت از این که کینه و خیانت را در خودش بکشد سر باز می‌زند. من می‌پندارم که بعد از این کینه بر باد می‌رود و این نوعی گمان نیکو به

مسلمانان است.

فصل: حقیقت دنیا

چگونه ممکن است که شخص
عاقلی برای برادرش کاری را انجام
دهد که نیت آن برای سرزمینی باشد
که از بین رفتنی، فانی و زشت است،
سرزمینی که نزد الله تعالی به اندازه‌ی
بال پشه‌ای ارزش ندارد و دائماً
متوجه‌ی خوار بودن این سرزمین و

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//89

پایین بودن و حقارت و قطع شدن آن، می‌باشد. این سرزمینی است که از بین می‌رود و نابود می‌شود. شایسته است که در مقابل آن درباره‌ی آخرت تفکر صورت گیرد، در این که به آن روی کرده شود و به آمدنش فکر شود که گریزی از آن وجود ندارد و دارای نهرهاست و باقی می‌ماند و دارای شرف و منزلت است. همچنین بلید

± بین آن و ± بین سرزمین کدورت و سختی و نابودی تفکر نماید، الله تعالی می‌فرماید: ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾^(۱) (و آخرت، بهتر و باقی‌تر است) ابن قیم رحمه الله گفته است: «وقتی در لین دو امر تفکر صورت می‌گیرد، شخص همانی را انتخاب می‌کند که عقل آن را درست می‌داند و آنچه از مقتضای آن، در بی‌اعتنایی [نسبت به دنیا]

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//91

وجود دارد را برمی‌گزینند، هر شخصی دوست دارد تا نفع زود هنگام و لذت موجود را انتخاب کند و نفع دیرتر و لذتی که قابل لمس نیست را رها نماید، مگر آن که آن نفع دیرتر از فزیلت بیشتر برخوردار باشد، در همین حال است که قدرت اشتیاق داشتن به آن در بالاترین حد آن ایجاد می‌شود. سپس گفته است: بدانید که از

92 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

بنده نخواسته شده است که فقط یکی از آن دو را داشته باشد، اما وقتی شخص دنیا را بر آخرت بر می‌گزیند، این فقط یما از فاسد بودن ایمان او می‌باشد و یما از فاسد بودن عقل اوست، به همین دلیل رسول الله و صحابه‌اش [ﷺ] این [دنیا] را پشت گوش خود می‌انداختند و قلبهایشان را از آن دور می‌کردند و آن را به دور انداخته و به آن الفت نمی‌گرفتند و آن را ترک می‌کردند و به آن میل نداشتند

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//93

و آن را زندان بره‌ی شمردند نه بهشت. (۱).

در اینجا است که ای برادر! لین سخن پیامبر ﷺ را یاد آورده‌ی شوم: «مالی وللدنیا، إنما أنا کراکب، قال فی ظل شجرة ثم راح وترکها» (۲) (دنیا

---

(1) الفوائد ص 141.

(2) أخرجه أحمد (3525)، (2608)

وَأَبُو يَعْلَى (5207) وَالتِّرْمِذِي

(2483) وابن ماجه (4109)
والحاكم 7929/4 وابن أبي عاصم
في الزهد 181 ، ووكيع في الزهد
(3525) من حديث ابن مسعود
وإسناده حسن من طريق وكيع عن
المسعودي وقد سمع منه وكيع قبل
الاختلاط ، كما قال الإمام أحمد
رحمه الله : سماع وكيع من
المسعودي قديم ، وأبو نعيم أيضا .
وهذا الطريق عند بعضهم دون بعض ،

كما عند وكيع في الزهد وعند أحمد
وأبو يعلى في إحدى الروايتين ، وقد
جاء أيضا للحديث شاهد من حديث
أبن عباس كما عند بن حبان
والحاكم 7928/4 ، وابن أبي عاصم
في الزهد 183 ، فهو حديث صحيح
، وقد أخرجه أيضا البيهقي في السنن
391/3 ، والشعب 10415 ، وأبو
الشيخ في الأمثال 297 وغيرهم).

برای من این گونه است که به مانند
سوارکاری می‌باشم که در زیر سایه‌ی
درختی می‌باشم، سپس می‌رود و آن
[سایه] را ترک می‌کند). همچنان
پیامبر ﷺ فرموده است: «ما الدنيا من
الآخرة إلا كما يدخل أحدكم أصبعه
في اليم، فلينظر بما يرجع»^(۱) (نسبت

---

(1) أخرجه مسلم في كتاب الجنة وصفة
نعيمها وأهلها باب فناء الدنيا وبيان
الحشر يوم القيامة برقم (2858)

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//97

دنیا به آخرت به مانند آن است که
یکی از شما انگشتش را داخل دریا
می‌کند و می‌نگرد که چقدر آب بر

=

(2193/4) وغیره، وقد وهم محقق
کتاب الفوائد محمد الخشت ، فلم
يعزه لمسلم وقد رواه ، وهذا ليس
من صنيع أهل الحديث كما هو
معروف.

98 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

دست او وجود دارد) [یعنی نسبت این دنیا به آخرت به اندازه‌ی آبی است که بر سر انگشت می‌باشد، در مقابل آب دریا] پس چگونه است که این دنیا در دل جا می‌شود و فناپذیر بر دایمی برتری داده می‌شود و پایین‌تر بر برتر مقدم می‌شود.

فصل: آنچه در هدایت پیرامبر ﷺ و اصحابش رضی الله عنهم و سلف صالح و سخنان آنها درباره‌ی آن وجود دارد

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//99

برادرم! دائماً عفو نمودن
پیامبرمان ﷺ را یادآور شو! او اسوه‌ی
تو و الگوی توست که همان محمد ﷺ
و صحابه‌ی وی رضوان الله علیهم
هستند، کسانی که راه آنها و سلوک
آنها کامیابی و نجات است و دنیا را با
تمام لذتها و زیور آلات و نعمتهای آن
ترک کردند و شدیدترین مردم در عفو
نمودن بندگان الله جل و علا بودند:

﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾^(۱) (چه

کسی از الله در سخن گفتن، راستگوتر

می‌باشد) و ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ

حَدِيثًا﴾^(۲) (چه کسی از الله [تعالی] در

کلام راستگوتر می‌باشد). الله سبحانه

می‌فرماید: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ

مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ

---

(1) النساء (122).

(2) النساء (87).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//101

بَيْنَهُمْ ﴿١﴾ (محمد فرستاده‌ی الله است و کسانی که همراه او هستند، سرسخت‌ترین در برابر کافران و مهربان‌ترین بـین خودشان هستند). الله سبحانه می‌فرماید: ﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ ﴿٢﴾ (و الله قومی را

---

(1) الفتح (29).

(2) المائدة (54).

102 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

می‌آورد که آنها را دوست می‌دارد و آنها او را دوست می‌دارند، در برابر مؤمنان فروتن هستند و در برابر کافران با عزت). اولین آنها سرور رسولان و امام پرهیزگاران، محمد صلی الله علیه و سلم و علی آله و اصحابه اجمعین الی یوم الدین است، کسی که الله سبحانه درباره‌ی او می‌فرماید: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾^(۱)

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//103

(و همانا تو بر خلاق سترگی هستی)
پیامبر ﷺ شدیدترین مردم در بردباری
بود و بیشتر از همه‌ی عفو می‌نمود و
دارای سالمترین سینه و نفس بود. بر
توست ای برادر عزیزم! تا در بعضی
از اخلاق وی بنگری و توسط یکی از
آنها هدایت شوی. از آنها حدیثی است
که در آن آمده است که عایشه رضی
الله عنها به رسول الله ﷺ گفت: آیا

روزی سختر از روز احد داشته‌ای؟
پيامبر ﷺ فرمود: «لقد لقيت من قومك، وكان أشد ما لقيت منهم يوم العقبة، إذ عرضت نفسي على علي عبد ياليل بن كلاله، فلم يجبني إلى ما أردت فانطلقت وأنا مهموم على وجهي فلم أستفق إلا وأنا بقرن الثعالب فرفعت رأسي، فإذا أنا بسحابة قد أظلتني، فنظرت، فإذا فيها جبريل عليه السلام، فناداني فقال: إن الله تعالى، سمع قول قومك لك وما

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها // 105

ردوا علیک، وقد بعث الله إلیک
ملک الجبال، لتأمره بما شئت فیهم،
فنادانی ملک الجبال، فسلم علی، ثم
قال: یا محمد إن الله سمع قول قومک
لک، وأنا ملک الجبال وقد بعثنی
ربی إلیک لتأمرنی بأمرک فما شئت؟
إن شئت طبقت علیهم الأخشبین، فقال
النبی صلی الله علیه وسلم بل أرجوا
أن یرج الله من أصلابهم من یعبد الله

وحده، لا یشرک به شیئا»^(۱) (از سوی
قومت، سختیهای زیادی را متحمل

---

(1) متفق علیه أخرجه البخاری فی کتاب
بدء الخلق باب إذا قال أحدکم آمین
والملائکة فی السماء فوافقت إحداهما
الأخری غفر له ما تقدم من ذنبه برقم
(3059)(3/1180) وأخرجه مسلم فی
کتاب الجهاد والسير باب ما لقی النبی
صلی الله علیه و سلم من أذى المشرکین
والمنافقین برقم (1795) (3/1420).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//107

شده‌ام. اما شدیدترین مشکلی که از سوی آنها با آن، مواجه شدم، روز عقبه بود. یعنی هنگامی که خود را به ابن عبد یالیل بن کلاله، عرضه کردم (و خواسته‌ام را به او گفتم). آن را نپذیرفت. غمگین شدم و ناخود آگاه، به سویی که چهره‌ام به آن طرف بود، براه افتادم. هنگامی که بخود آمدم، دیدم که در قرن الثعالب هستم. سرم را

108 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

بلند کردم. ناگهان چشمم به ابری افتاد
که بر سرم سایه انداخته است. به آن
ابر نگاه کردم. جبریل [علیه السلام] را در
میان آن دیدم. مرا صدا زد و گفت:
همانا الله، سخنان قومت و پاسخشان
را شنید. هم اکنون، فرشته‌ی کوهها را
بسوی تو فرستاده است تا هر چه را
که دوست داری، در مورد آنها به او
دستور دهی. سپس فرشته‌ی کوهها مرا
صدا زد و سلام داد و گفت: ای
محمد! هر چه

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//109

می‌خواهی، انجام می‌دهم. اگر می‌خواهی، دو کوه سخت مکه را بر آنان، فرود می‌آورم. [ولی] پیامبر ﷺ فرمود: «بلکه من امیدوارم که الله از نسلهای آنان، کسانی به وجود آیند که فقط الله را عبادت کنند و چیزی را با او شریک نسازند». یا الله! آیه اخلاقی از این بزرگتر وجود دارد و بردباری از این عجیبتر دیده می‌شود و عفو

110 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

نمودنی از این وسع‌یعتراست. برادر عزیزم! به بلند نظری او صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بنگر! آیا روشن‌تر از این وجود دارد؟ همچنان به خواری دنیا و پستی آن و ترک کردن آن و زینتش بنگر! عفو نمودن را انتخاب کن و از جاهلان روی بگردان. أبو العتاهیه گفته است:

النفس متی أتبعها هواها

فاغرة نحو هواها فاه

برادر عزیزم! موردی دیگر از

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//111

موضع گیری‌های او علیه الصلاة و السلام را در نظر بگیر! انس رضی الله عنه گفته است: همراه رسول الله صلی الله علیه و آله پیاده می‌رفتیم، بر او ردائی نجراندی و کلفت قرار داشت. بادیه نشینی او را دید و با شدت ردای او را کشید. به گردن رسول الله صلی الله علیه و آله نگاه کردم. به دلیل شدت کشیده شدن ردایش، اثر آن بر وی وجود داشت. سپس آن بادیه نشین

112 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

گفت: ای محمد! امر کن تا آنچه از مال الله که نزد تو است به من داده شود! رسول الله ﷺ به او روی نمود و خندید و امر نمود تا به او [چیزی] عطا کنند^(۱). چه بزرگ است این

---

(1) متفق علیه أخرجه البخاری کتاب الخمس باب ما كان للنبي صلى الله عليه و سلم يعطى المؤلفه قلوبهم وغيرهم من الخمس ونحوه برقم (2980)(3/1148) وأخرجه مسلم فى كتاب الزكاة باب

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//113

بردباری و عفو نمودن و نیکی کردن
به کسی که بد رفتاری می‌کند و
شناخت او ضعیف است. این چیزی
است که پیامبر ﷺ از آن دور نبود.
عایشه رضی الله عنها گفته است:
«رسول الله ﷺ هرگز برای خودش

=

إعطاء من يسأل بفحش وغلظة برقم
(1057)(2/730).

انتقام نمی‌گرفت، مگر آن که از حرمت الله [تعالی] پرده برداشته می‌شد و برای الله از آن انتقام می‌گرفت»^(۱)، در این باره ماجراهای

---

(1) متفق علیه أخرجه البخاری کتاب الآداب باب قول النبی صلی الله علیه و سلم (یسروا ولا تعسروا) برقم (5775)(2269/5) وأخرجه مسلم فی کتاب الفضائل باب مباحثته صلی الله علیه و سلم للآثام واختیاره

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//115

زیادی وجود دارد، مثل ماجرای او با همسایه‌ی یهودی‌اش و موضع‌گیری او در روز فتح مکه و دیگر مسائل. ولی آیا پیرو و فرمانبری از او وجود دارد؟ الله تعالی می‌فرماید: ﴿لَقَدْ كَانَ

=

من المباح أسهله وانتقامه لله عند
انتهاك حرماته برقم
(2327)(4/1813).

لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ
كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ
كَثِيرًا ﴿١﴾ (همانا برای شما رسول الله،
سرمشقی نیکو می‌باشد، برای کسی که
به الله و آخرت امید دارد و الله را
بسیار یاد می‌کند). لیدن چندین بوده
است اخلاق پیامبران علیهم الصلاة و
السلام، ابن مسعود رضی الله عنه گفته است:
«كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//117

عليه وسلم، ويحكي نبيا من الأنبياء،
صلوات الله وسلامه عليهم، ضربه
قومه، فأدموه وهو يمسح الدم عن
وجهه ويقول: اللهم اغفر لقومي فإنهم
لا يعلمون»⁽¹⁾ (به مانند آن است که به

---

(1) متفق عليه أخرجه البخاري في كتاب

الأنبياء باب ﴿أم حسبت أن

أصحاب الكهف والرقيم﴾ برقم

(3290)(3/1282) وأخرجه مسلم

=

118 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

رسول الله ﷺ نگاه می‌کنم و حکایت
یکی از پیامبران صلوات الله و سلامه
علیهم را بیان می‌دارد. قوم او، وی را
می‌زدند و او را خونین نمودند و او
خون را از روی صورتش پاک می‌-
نمود و می‌گفت: یا الله! قوم مرا بیامرز!
زیرا آنها نمی‌دانند).

=

فی کتاب الجهاد والسير باب غزوة
أحد برقم (1792)(1417/3).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//119

آنها بهترین انسانها و برگزیدگان
آنها بودند. آزار دیدند و صبر نمودند
در حالی که بهترین انسانها بودند. پس
حال پایین‌تر از آنها چگونه است؟
صحابه رضی الله عنہم و افراد دیگری از سلف که
بعد از آنها بودند، مثالهای شگفت
انگیزی داشتند و مواردی که بزرگی
صبر آنها و شدت بردباری آنها و
قدرت اقتدای آنها به پیامبرشان علیه

120 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

ازکی الصلاة و اتم التسليم، در آن تجلی پیدا می‌کرد. آنجاست که مردی ابن عباس رضی الله عنهما بزرگ دینی این امت و مفسر قرآن را دشنام داد و او صبر نمود تا آن که سخن او به پایان رسید، سپس گفت: ای عکرمه! نگاه کن بین برای این مرد نیازی وجود دارد که ما آن را برطرف کنیم؟ آن مرد سرش را پایین انداخت و شرم نمود. مردی با معاویه رضی الله عنه با شدت عمل سخن گفت، به او گفته شد: چرا

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//121

او را مجازات نمی‌کنی؟ او گفت: من
شرم می‌کنم که بردباری من درباره‌ی
گناهان زبردستانم کم باشد. لسان
حال این گونه است:

فوت عمّن لم یکن عن قتله

عفو ولم یشفع إلیه بشافی

لا العلو عن العقوبه بعدها

فقد ظفرت یداک بمستکین خاضع^۱

ابوذر رضی الله عنه وقتی گوسفندی را دید که زخمی شده بود و درد می‌کشید، از غلامش پرسید: «چه کسی پای لاین گوسفند را شکسته است؟» غلام به او گفت: «من از خشم تو عمداً این کار را کردم تا مرا بزنی و دچار گناه شوی». او گفت: «هرگز از تباهی تو

---

(1) الآداب الشرعية (1 / 372).

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//123

خشم نمی‌گیرد» و او را آزاد کرد.
مردی به عدی بن حاتم دشنام داد و
او ساکت بود. وقتی سخنش تمام شد،
او گفت: «اگر از سخنت چیزی باقی
مانده است، آن را بگو، قبل از آن که
مردان لین محله بیایند، زیرا آنها
راضی نمی‌شوند که درباره‌ی پیرشان
این گونه سخن بگویند». عمر بن عبد
العزیز شبی به مسجد وارد شد و آنجا

124 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

تاریک بود. از کنار مردی گذشت و متوجه او نشد و سرش را بلند نمود. او گفت: آیا تو دیوانه هستی؟ عمر رحمه الله گفت: خیر. نگهبانان متوجه‌ی آن شدند و عمر رحمه الله گفت: او را به حال خود رها کنید، فقط از من پرسید: «آیا تو دیوانه هستی؟» و گفتم: خیر. مردی علی بن حسین (امام سجاد) رضی الله عنهما را دید و او را دشنام داد، خدمتکاران بر او هج و م بردند. او گفت: «مهلت

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//125

دهید!» سپس رو به مرد کرد و گفت:
«چه چیز تو را از درخواست نمودن
از ما باز داشته است؟ آیا نیازی داری
که ما آن را بر طرف کنیم؟» آن مرد
خجالت کشید و لباسی را که بر تن
داشت انداخت و امر نمود که به او
هزار درهم بدهند و آن مرد بعد از آن
گفت: «گواهی می‌دهم که تو از
فرزندان رسول الله ﷺ هستی.» مردی

126 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

به وهب بن منبه رحمه الله گفت:
«فلان مرد تو را دشنام می‌دهد» وهب
گفت: «شیطان پست‌چیی به غیر از تو
نیافته است؟». همچن بین از عمر رضی الله عنه
روایت شده است: «تمامی مردم از
طرف من حلال شده‌اند»^(۱).

عبد الله پسر امام أحمد بن حنبل

---

(1) هذا الأثر فيه ضعف ، كما قال ذلك

بن مفلح لأنه من رواية مجالد عن

الشعبي.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//127

رحمهما الله گفته است: پدرم با صورتی مطمئن گفت: آیا معتصم را به واسطه‌ی شلاقی که به من زده است، حلال کنم؟ گفتم: از سرای او بیرون نیامدی، مگر آن که او را حلال کردی و این سخن پیامبر ﷺ را خاطر نشان شدم: «لا يقوم يوم القيامة إلا من عفا فعفوت عنه» (قیامت برپا نمی‌شود مگر آن که کسی عفو نماید و در

128 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

نتیجه من او را عفو نمایم). ای برادرم!
گریزی نیست که انسان دچار خطا و لغزش می‌شود و شایسته است که در برابر آن راه عفو نمودن را در پیش بگیریم و اگر نه چیزی باقی نمی‌ماند که آن را عفو نمودن، بنامیم. الیزید دی وقتی خطا کرده بود و از مأمون معذرت می‌خواست، گفته است:

المذنب الخطاء والعفو واسع

گناهکار و بسیار خطاکار هستم

عفو نمودن وسیع است.

ولو لم یکن ذنب لما عرف العفو

اگر گناه نمی‌بود، عفو شناخته نمی‌شد

این چنین است که انسان باید در

مقابل هر لغزش و خطای برادرش

کوتاه بیاید و همان گونه که ابوفارس

گفته است، بگوید:

م أو آخذک بالجفاء لأنی

وائق منك بالإخاء الصحيح

جميل العدو غير جميل

وقبيح الصديق غير قبيح^{۱)}

روایت شده داست که یکی از

پیشینیان نزد برادرش آمد و گفت:

فردا یکدیگر را مورد بازخواست قرار

می‌دهیم، او گفت: خیر، بلکه فردا

یکدیگر را می‌بخشیم. گفته شده است:

---

(1) الآداب الشرعية (1/ 311).

ست معاتباً خلاً لأنی

رأیت العتب یسری بالعقول

جعفر بن محمد که والی بوده

است، گفته است: اگر پشیمانی از عفو

نمودن برای من به وجود بیاید، برای

من محبوبتر از آن است که پشیمانی از

مجازات برایم پیش بیاید. ای برادر

132 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

عزیزم! از عیسی علیه السلام روایت شده است که او گفت: - باید در سخن او تأمل نمود - «سخن مردم درباره‌ی تو، تو را غمگین نسازد، اگر دروغ باشد نیک‌ی برای تو نوشته می‌شود، بدون آن که عملی انجام داده باشی و اگر راست باشد، نتیجه‌ی بدی توست که مجازات آن نزدیک شده است». برادرم! خشم دائماً تو را برآشفته نکند و آنچه از علی رضی الله عنه روایت شده است را یاد کن: «خشم

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//133

اولش دید وانگی است و آخرش
پشیمانی می‌باشد، اگر معذرت خواهی
صورت گیرد، خشم به وجود نمی‌آید
و چه بسا که در خشم هلاک شدن
وجود داشته باشد». به شعبی گفته
شد: از روی چیست که شخص زود
خشمگین می‌شود و زود به حالت اول
خود بر می‌گردد و شخصی دیگر دید
خشمگین می‌شود و دیر به حالت اول

خود باز می‌گردد؟ او گفت: «خشم
مثل آتش است، هر چه سریعتر روشن
شود، سریعتر خاموش می‌شود». برادر
عزیزم! این بعضی وسیله‌ها و راه‌هایی
برای علاج آن می‌باشد.

***

**فصل: سبب‌های شدت خشم و
راه‌های علاج آن**

الله تعالی شما را مورد رحمت

قرار دهد! بدانید!

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//135

سبب‌های خشمگین شدن زیاد است،
از آنها: خود بزرگ بینی است، تا
زمانی که شخص دارای خود بزرگ
بینی باشد دوست ندارد که کوچکترین
بی‌احترامی به وی شود و از آنجا که
دارای خود بزرگ بینی است دیگران
را کوچک می‌شمارد و به سرعت
خشمگین می‌شود و صبر او کم شده و
یا در کُلّ از بین می‌رود.

136 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

از سبب‌های آن: شوخی نمودن
است و منظور از آن زیاد بودن آن
است به طوری که به طور شایسته
انجام نگیرد. چه بسیار شوخی‌هایی
هستند که در شروع امر دل‌نشین
می‌باشند ولی تغییر پیدا کرده و متضاد
اول آن می‌شود. أبو العتاهیه گفته
است:

سارِبِ جَدِ جَرِه المَزاح^(۱)

.....

از آنها ستیزه جویی، چشم و
هم چشمی، نامردی، دشنام دادن،
خیانت و غش و دیگر مسائل است.

***

اما درمان آن:

---

(1) الأغانی (4 / 40).

به اختصار آنها را بیان می‌دارم
همان گونه که ابن جوزی رحمه الله
گفته است: از آنها این است که
درباره‌ی آثاری که در مورد فرو بردن
خشم، عفو نمودن، بردباری و تحمل
نقل شده است، تفکر صورت پذیرد.
همان گونه که در صحیح
بخاری (بخارایی) از ابن عباس رضی
الله عنهما آمده است: مردی از عمر رضی الله عنه
اجازه خواست و او به وی اجازه داد،
آن مرد به او گفت: «ای پسر خطاب!

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//139

قسم به الله پاداش ما را نمی‌دهی و
بین ما به عدالت حکم نمی‌کنی»
عمر رضی الله عنه خشمگین شد تا آنجا که
تصمیم گرفت با او برخورد نماید، حر
بن قیس گفت: «ای امیر المؤمنین! الله
[تعالی] به پیامبر می‌فرماید: ﴿خُذِ الْعَفْوَ
وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ
الْجَاهِلِينَ﴾^(۱) (عفو کن و به نیکی امر

---

(1) الأعراف (199).

140 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

نما و از جاهلان روی بگردان!) و این مرد از جاهلان است، قسم به الله عمر رضی الله عنه وقتی [این آیه] برایش تلاوت شد، جلوتر رفت و در مقابل کتابِ الله وَعَلَّكَ تسلیم شد.

دوم: خودش را از مجازات الله تعالی بترساند و باید بگوید: قدرت الله تعالی بر این شخص از قدرت من بیشتر است، اگر خشمم را بر او خالی کنم در روز قیامت از خشم الله وَعَلَّكَ در

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//141

امان نخواهم بود و من بیشترین نیاز به
عفو شدن را دارا می‌باشم و رحم کن
تا به تو رحم شود و پیامرز تا آمرزیده
شوی.

سوم: به زشت شدنِ صورتش
هنگام خشمگینی تفکر نماید و این که
او به مانند سگ حار و حیوان درنده
می‌شود و از اخلاق پیامبران و علماء
دور می‌شود، کسانی که بلید نفس را

142 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

تشویق کرد که به آنها اقتدا کند و شایسته‌ی شخص با ایمان است که خشم خود را فرو برد، زیرا در آن صورت الله تعالی او را بزرگ می‌کند و نباید اجرش را از مردم بخواهد، آیا دوست ندارد که در روز قیامت در پیشگاه الله تعالی به گونه‌ای بایستد که مورد عفو قرار گرفته است و دیگر مسائلی مانند این که بلید آنها را در قلب یاد کرد.

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//143

در آخر: بدانند که فرو بردن خشم از طرف او، مورد پسند الله تعالی است و نه مورد پسند خودش، پس چگونه است که خواست خودش را بر خواست الله تعالی مقدم می‌دارد، این مواردی است که به قلب مربوط است، اما در عمل باید چه کار کرد؟ شایسته است که آرامش خود را حفظ کند و به الله پناه ببرد، تغییر حالت

144 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

دهد، مثلاً اگر ایستاده است بنشیند و اگر نشسته است، دراز بکشد و همچنین در این باره به وضو گرفتن در هنگام خشم، امر شده‌ایم، زیرا خشم از طرف شیطان است و شیطان از جنس آتش و آتش فقط با آب خاموش می‌شود، همان گونه که در حدیث آمده است. اما نشستن و دراز کشیدن ممکن است به خاطر این باشد که - البته الله اعلم - تا به زمین، به چیزی که از آن آفریده شده‌ایم

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//145

نزدیکتر شویم و متذکر شویم که اصل ما از آن می‌باشد و نتیجه فروتنی ایجاد گردد و فروتنی خشم را کم می‌کند، زیرا خشم از تکبر ایجاد می‌گردد. این مطلب با خلاصه کردن بیان شد و سخن ما فقط این بود که علت خشم دنیا می‌باشد و علت آن دین نیست و این چنین است دوری کردن از برادر و دیگر مسائل. مواردی که

146 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

در فضیلت عفو نمودن و آنچه درباره‌ی آن بیان داشتیم و همچنین فرو بردن خشم دلیلی بر این نمی‌باشد که مسلمان می‌تواند، دشنام دهد و در عوض آن عفو و بردباری را در مقابل ببیند، هرگز این گونه نیست و آن را دین و عقل رد می‌کنند و امری که معلوم می‌باشد این است که انسان با دشنام دادن برادرش و دشمنی با وی مرتکب گناه می‌شود، همان گونه پیامبر ﷺ فرموده است: «إيذاء المسلم

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//147

فسوق و قتاله کفر»^(۱) (آزار دادن
مسلمان فسق است و جنگ با او

---

(1) متفق علیه أخرجه البخاری فی کتاب
الإیمان باب خوف المؤمن من أن
يحبط عمله وهو لا يشعر
برقم (48)(27/1) ومسلم فی کتاب
الإیمان باب بیان قول النبی صلی الله
عليه و سلم سباب المسلم فسوق
وقتاله کفر برقم (64) (81/1)

کفر). همچنین علیه الصلاة و السلام فرموده است: «أتدرون من المفلس؟» (آیا می‌دانید مفلس (بی‌چیز) چه کسی است؟) گفتند: مفلس در نزد ما کسی است که نه درهمی دارد و نه کالایی، پیامبر ﷺ فرمود: «المفلس من أمتی من یأتی یوم القیامة بصلاة و صیام و زکاة، و یأتی قد شتم هذا و قذف هذا، و أكل مال هذا، و سفک دم هذا، و ضرب هذا، فیعطى هذا من حسناته و هذا من حسناته، فإذا فنیت حسناته

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//149

قبل أن يقضى ما عليه، أخذ من خطاياهم، فطرحت عليه ثم طرح في النار»⁽¹⁾ (مفلس در امت من کسی است که روز قیامت با نماز، روزه و زکات می‌آید [ولی] این یکی را دشنام داده است و آن یکی را ناسزا گفته

---

(1) رواه مسلم فی صحیحہ کتاب البر

والصلة باب تحريم الظلم برقم

(2581) (1994/4)

150 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلب‌ها

است و مال لین را خورده است و خون آن یکی را ریخته است و کسی دیگر را زده است، نیکی‌های او را به فلان شخص و دیگر نیکی‌هایش را به فلان شخص می‌دهند و وقتی نیکی - هایش قبل از آن که بر وی حکم شود، تمام می‌شود، خطاهای آنها را می‌گیرند و بر گردن وی می‌نهند و بعد از آن در آتش جهنم انداخته می‌شود). آنچه که بیان داشتیم، مستحب بودن عفو نمودن است و این در حالی است

مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها//151

که آیات و احادیثی وجود دارد که گرفتن حق را جایز دانسته‌اند، بلکه از وی علیه الصلاة والسلام روایت شده است که به یکی از زنانش وقتی به او دشنام داده شده بود، امر نمود تا کسی را که به او دشنام داده است را دشنام دهد، همان گونه که بزار این حدیث را آورده است و آیات و احادیث بعضی بعضی دیگر را تفسیر می‌کنند. این

152 // مطلبی درباره‌ی پاک کردن قلبها

سخنانی که بیان شد سخنانی است که گفته‌ام، آنها را از قلبم خارج نموده‌ام و به سوی برادرانم بی‌مان کرده‌ام و پاداش بردن از آن را از پروردگارم خواسته‌ام، و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین و الصلاة و السلام علی أشرف الأنبياء و المرسلین.